

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Feminisme voor mannen

Cliteur, P.B.

Citation

Cliteur, P. B. (2011). Feminisme voor mannen. *Civis Mundi: Tijdschrift Voor Politieke Filosofie En Cultuur*, 2011(herfst 2011), 1-5. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/17888>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/17888>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Feminisme voor mannen

Paul Cliteur

Religie als knelpunt

Westerse samenlevingen of, zoals Wim Couwenberg in zijn nieuwe boek *Tijdsein* (2011) zegt "liberale democratieën als alternatief van traditioneel en modern autoritarisme", erkennen de gelijkwaardigheid van elke mens.^[1] Toch is de positie van de vrouw nog steeds niet gelijk aan die van de man. Daarin probeert het feminisme verandering aan te brengen. Dat is niet eenvoudig, want de herleving van de religie waarmee we de laatste jaren worden geconfronteerd, maakt het voor het feminisme lastig om gelijkheid voor mannen en vrouwen te bepleiten. Immers de "heilige teksten" van jodendom, christendom en islam kenmerken zich in het algemeen door een afwijzing van de rechten van de vrouw. De hele geschiedenis van het Christendom is doordeesemd van misogynie (haat tegen vrouwen) en erotofobie. De vrouw werd soms voorgesteld als maagd en martelares, maar nog veel meer als heks, hoer en zondige moeder. Het vrouwenlichaam werd als onrein beschouwd, een bron van kwaad en verleiding, een wapen van Satan, een valstrik voor de man. Het leidde in de zestiende en zeventiende eeuw zelfs tot de beruchte heksenvervolgingen waarbij talloze vrouwen werden gemarteld, verdronken of verbrand.

Binnen de Islam (hoewel deze weer honderden jaren later ontwikkeld is) is het helaas niet veel beter. In de Koran staat het basisprincipe dat de verhouding tussen mannen en vrouwen in de Islam duidelijk weergeeft. In Soera 4, vers 34 staat: "De mannen zijn zaakwaarnemers voor de vrouwen, **omdat God de een boven de ander heeft bevoorrecht.**" Hiermee is de toon gezet. Dit geeft alle seksuele macht aan de man over de vrouw. Vrouwen in onder meer Nigeria, Algerije, Saoedi-Arabië, Iran, Afghanistan en Pakistan worden beschouwd als tweederangsburgers en minderwaardig aan de man. Ze hebben minder rechten, worden gediscrimineerd, moeten gehoorzamen en leven in een feitelijke situatie van slavernij. Deze geringere positie van de vrouw heeft de Koran overgenomen van de heilige geschriften van Jodendom en Christendom. In het bijzonder in de brieven van

Paulus zijn vele passages aan te wijzen waarin het vrouwonvriendelijke karakter van het vroege Christendom naar voren komt. Maar die vrouwonvriendelijke tendensen in Jodendom en Christendom kunnen weer wel vrij worden bekritiseerd. En dat zou eigenlijk ook moeten kunnen wanneer het om de Islam gaat.

Een van de onplezierige gevolgen van de moordpartij van Breivik in Noorwegen is dat het weer moeilijk zal worden onderdelen van de islamitische cultuur te kritiseren. Alom wordt weer aangedrongen op "matiging van de toon" en hoe onschuldig dat ook klinkt, het zal gaan betekenen dat het weer moeilijk wordt multiculturalisme of kwaadaardige religieuze praktijken ter discussie te stellen.

Het zou mooi zijn wanneer een wat assertief feminisme hieraan tegenwicht zou kunnen bieden. Wat ik beschouw als "echte" feministen bestaan wel. Magda Michielsens met haar artikel "**Vol ongeloof: zwijgen of spreken**", in: **Onze waarden: welke toekomst voor het humanisme?** (2010), is daar een voorbeeld van. In Nederland wordt die feministische traditie voorgestaan door schrijfsters als Jolande Withuis met **De vrouw als mens** (2007) en Elma Drayer in **Verwende prinsesjes: portret van de Nederlandse vrouw** (2010). Maar als ik mij niet vergis is dat tegenwoordig binnen het feminisme een minderheidspositie geworden.

Kunnen mannen eigenlijk ook feminist zijn? Een feminist is een mannelijke voorstander van gelijke rechten voor mannen en vrouwen. Een feministe (met een "e" dus) is een vrouwelijke voorstander van gelijke rechten voor mannen en vrouwen. John Stuart Mill was met **The Subjection of Women** een feminist, net als Dirk Verhofstadt met **De derde feministische golf**.^[2] Dit is een soort van feminisme zoals Magda Michielsens dat voorstaat die schrijft: "**My Feminism** gaat over: ontplooiing, autonomie, individualisme (een vrouw als individu), rede, rationaliteit en verlichting, achievement, presteren, engagement". Het is in deze geest dat ik een artikel heb geschreven in het tijdschrift **Feminist Theology** onder de titel "Female Critics of Islamism" ("Vrouwelijke critici van het islamisme").^[3] Ik heb dus sinds kort mijn debuut gemaakt als feministisch theoloog. Ik geef toe, het klinkt misschien aanmatigend mijzelf als "theoloog" te presenteren, om nog maar te zwijgen van "feministisch theoloog". Maar toch, dat stuk staat in een tijdschrift dat zich bezighoudt met feminisme en ook met de verhouding tussen religie en feminisme. Ik realiseerde mij: dat is precies wat mij ook interesseert. Het leek mij een mooi forum om eens het werk van een groep van verwante vrouwelijke schrijvers te presenteren, precies zoals Dirk Verhofstadt dat heeft gedaan in **De derde feministische golf**.

Waarom zijn wereldreligies als joden- en christendom en de islam zo vrouwonvriendelijk?

De vraag is: Hoe komt het dat religies zulke misogyne ideeën verspreid hebben? Ik ben natuurlijk niet de eerste die dat zich afvraagt. Ophelia Benson en Jeremy Stangroom behandelen die vraag in: ***Does God Hate Women?*** (2009). Voor hen nog met een vraagteken. C.J. Werleman formuleert het nog voortvarender: ***God Hates You, Hate him Back: Making Sense of the Bible***. Nahed Selim heeft bestudeerd hoe één specifieke vorm van de monotheïstische traditie, de Islam, staat tegenover vrouwen in boeken als ***Allah houdt niet van vrouwen*** en ***De vrouwen van de profeet: Hoe vrouw(on)vriendelijk is de islam?*** Maar Caroline Fourest en Fiametta Venner trekken het in ***Les interdits religieux*** breder dan alleen de Islam en klagen elke vorm van vrouwonvriendelijk fundamentalisme aan. Datzelfde zie je ook bij Taslima Nasreen met wie Fourest het boek ***Libres de le dire: conversations mécréantes*** schreef. Ik plaats mijzelf in de traditie van Fourest en Nasreen in de zin dat ik denk dat de drie monotheïstische wereldgodsdiensten tendensen hebben die gemakkelijk tot fundamentalisme en in het bijzonder vrouwonvriendelijkheid kunnen leiden. De Islam is dus niet de historische bron van vrouwonvriendelijkheid maar het Christendom en het Jodendom.

Hoe komt het dat de monotheïstische godsdiensten een beeld geven van de vrouw dat op gespannen voet staat met het beeld dat tegenwoordig courant is? Mijn antwoord op die vraag is: omdat het beeld van de vrouw dat in de heilige geschriften voorkomt een oud beeld is, een beeld van de vrouw dat courant was in samenlevingen die totaal anders waren ingericht dan onze huidige samenlevingen. Eigenlijk is dit het meest voor de hand liggende antwoord op een voor de hand liggende vraag. Voor een secularist is het antwoord op de vraag waarom heilige geschriften allerlei vreemde passages bevatten: omdat die geschriften **oud** zijn. Het vreemd vinden dat heilige geschriften vreemde teksten bevatten doen alleen mensen die een heel rozig beeld van religie hebben, zoals Karen Armstrong en Tony Blair. Blair en Armstrong behoren tot de groep die denkt dat in die heilige geschriften hele bijzondere en behartigenswaardige morele richtlijnen te vinden zijn die ons tegenwoordig "inspiratie" kunnen geven bij het nemen van morele beslissingen. Armstrong en Blair zitten dan met het probleem dat zulke wrede en totaal onuitvoerbare morele richtlijnen in die geschriften te vinden zijn. En daar verbazen zij zich over. Voor hen levert dat de "stress" op van de cognitieve dissonantie. Zij begrijpen dat eigenlijk niet. Dus gaan zij die boeken nog eens heel

goed doorlezen of zij het toch niet anders kunnen zien en dan zijn ze opgelucht wanneer blijkt dat zij het inderdaad anders kunnen lezen dan het er leek te staan. Maar voor iemand die de Bijbel niet anders beschouwt dan als de *Ilias* of de wetgeving van Hammurabi is het natuurlijk helemaal niet verbazingwekkend dat daar voor ons bizarre dingen instaan over de vrouw. Het zou werkelijk een wonder zijn wanneer het anders was. De Bijbel is dan ook evenmin een autoriteit over man/vrouw-verhoudingen dan de *Ilias*. Je hoort nooit iemand zeggen: "Hoe kan het nu toch dat in de *Ilias* zulke volkomen andere dingen staan over man/vrouw-verhoudingen als wij tegenwoordig voor wenselijk houden?" Je kan ook de vraag opwerpen: "Hoe kan het nu toch dat in de *Ilias* passages voorkomen die een heel andere visie geven op de menselijke bloedsomloop, de evolutieleer, de wijze waarop het planetenstelsel is ingericht dan in onze moderne wetenschap?" Dat zou een onzinnige vraag zijn, want het antwoord voelt iedereen aan. Dat antwoord is: de *Ilias* dateert uit een geheel andere tijd en toen had men hele anderen opvattingen. Niet alleen over de bloedsomloop, de evolutieleer en de gang van de planeten maar ook over man/vrouw-verhoudingen, slavernij of de goede redenen om een oorlog te voeren.

Elke vorm van succesvol feminisme zal dan ook moeten beginnen met de oorsprong van het vrouwbeeld op te sporen in de religieuze geschriften van de monotheïstische godsdiensten die van invloed zijn geweest op de Europese en westerse beschaving. Pas als dat is gebeurd kan men vooruitgang boeken.

Ten aanzien van dat proces staan we nog maar aan het begin. Maar dat proces is ook nog niet zo lang geleden gestart. Het vrouwenkiesrecht dateert van het begin van de 20ste eeuw. En in Nederland was Anna Maria Schurman de eerste vrouw die tot de universiteit werd toegelaten. Dat gebeurde in het midden van de 17e eeuw. Zij promoveerde op het boek *De aanleg van vrouwen voor wetenschap* (1641). Haar hoogleraren hadden nog aarzelingen, waaronder de beruchte Voetius, een Utrechtse theoloog die bang was dat vrouwen in de collegebanken de aandacht van mannen zouden trekken. De studente kreeg een plaats helemaal achter in de zaal, door een schot afgescheiden van de rest. Zo kon zij door een kijkgaatje (volgens sommige berichten een gordijn) toch nog de colleges volgen, maar was zij voor de mannen onzichtbaar. Men is geneigd te denken: een soort houten boerka. Dat was dus de zeventiende eeuw. Sindsdien is er gelukkig veel veranderd en verbeterd. Ook al staat dat ook weer allemaal ter discussie.

Prof. dr. **P.B. Cliteur** is hoogleraar encyclopedie van de rechtswetenschap en

schrijver van ***The Secular Outlook*** (Wiley-Blackwell 2010) en ***Het monotheïstisch dilemma*** (De Arbeiderspers 2010).

---

[1] Couwenberg, S.W., ***Tijdsein: Peiling en perspectief van deze tijd***, Uitgeverij Aspect, Soesterberg 2011, p. 216 e.v.

[2] Verhofstadt, Dirk, ***De derde feministische golf***, Houtekiet, Antwerpen 2006.

[3] Cliteur, Paul, "Female Critics of Islamism", in: ***Feminist Theology***, 2011, 19(2), pp. 154-167.